

אמרו של עירלם

חודש
מנחם אב

ע"ש מרן שר התורה רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

גליון חודשי | מס' 235 | מנחם-אב תשפ"ב | מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה של מרן שר התורה רבינו עובדיה יוסף ב"ר יעקב וגורג'יה זצוק"ל זיע"א

מעשה רב

משל ומשל

מיד גזר רבינו הקדוש תענית, וצויה שיבואו רבי חייא ובניו להתפלל עמו, והעלה את רבי חייא כשליח ציבור. והנה מיד כאשר רבי חייא משיב הרוח - החלה לנשב הרוח, אמר "מוריד הגשם" - והתחיל לרדת גשם, וכאשר עמד רבי חייא לומר "מחיה המתים" - רעש העולם, ואמרו בשמים: מי הוא זה שגילה את סוד כוח תפילות של רבי חייא ובניו בעולם? אמרו: אליהו הנביא!

מיד הביאו את אליהו הנביא, וגזרו עליו בשמים שיהיה נדמה כדמות דוב עשוי מאש - וילך ויפריע לרבי חייא ובניו בתפילות, כדי לבלבלם ולהסיח את דעתם. וכן עשה אליהו הנביא, ובאותה שעה נטרדו רבי חייא ובניו מתפילותם, וחפלה לה עת רצון, ולא באה הגאולה.

כך ממש הרגישו כולם באותה העת שגדם שיעורו של מרן זצ"ל, השמים רעשו ונעשו אל מול כבי של גדול הדור - שר התורה, מי יודע מה יכל להתרחש אילו היה ממשש גאון ישראלי בבניו - ועימו רבבות יהודים? מי יודע מה פעל בכי הטהור בשמים? כמה רוקיעים נבקעו אל מול דמעותיו וצערו של מנהיג הדור?

השטן וחילויתו - חשו כי זמנם קרב ובא, ונלחמו בעוז להפסיק את המעמד הנא... וכן נקטעה שוועתו ועוקתו של מרן זצ"ל באחת...

(עונג שבת - י"ט תמוה תשע"א)

מוחל על עלבונו

בימים אלו - שאנו מובאלים ביותר על חורבן בית המקדש, שנגרם בעוון שנאת חינם, ואמרו חז"ל: שכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו - כאילו נחרב בימיו. ויהיה יאן להודור מאד שמנאת חינם, ויתרה מכך עליו להגביר את האהבה והאהוהו אל לרעהו.

כתב מרן החיד"א ז"ל בספרו דברי לפי (מער"מ אות ב'ג): שמעתי מפי הרב המופלא רבי וקדיש כבוד מורנו הרב **חיים בן עטר** זלה"ה, במעשה שהיה, שראה לעשר את אחד תקיף ואלים, שר וגדול בבית המלך, שנה נופח בתלמיד חכם את ומולדו לו, ואחר שהלך אותו עשיר, ביקש רב מאותו תלמיד חכם דברי פיוס, שלא ישית לבו לדברי העשיר, ותמלול לו על מעשיו. והשני התלמיד חכם, כי תיכף ומיד מחל לו, מפני שאמרו בזהר הקדוש - שהחטאים והעוונות של ישראל מכבידים על כנפי השכינה ח"ו, ואם לא היה מוחל לו - היה נחשב עוון לאותו עשיר, והיה נגזר צער לשכינה, ולכן תיכף ומיד מחל לו, שעל ידי כך אין צער לשכינה מחמת אותו עוון. והנאוהו הרב החיד"א.

ישמע חכם ויוסף לקח, להעביר על מדותיו, ולמוחל על עלבונו, למנוע צער מהשכינה, ולקרב קץ הגאולה, בב"א.

(ע"פ ענף עין אבות עמ' שצג)

שמים רעשו אל מול כביו של מרן

היה זה במוצאי שבת "חזון" תשס"ו, שבת הסמוכה לצום תשעה באב, השיעור המסורתי בבית הנכנס "היודים" נגמר כרגיל, אף אחד לא ידע אז תיכנס שבת אחת יהפך השיעור לעצרת בכיה זעקה והתעוררות.

יושב מרן מאור ישראל זצוק"ל, ומסביר לשומעי לקחו על מה ולמה יש לבכות בתשעה באב. מלמד הוא את צאן מרעיתו נשבה בימים הללו - אינה רק על החורבן הנורא של בתי המקדש, אלא בכיה זו היא גם על החורבנות והצרות שבכל דור ודור, גירוש ספרד, מסעות הצלב, גזירות ת"ח ות"ט, מאורעות תרפ"ט, השואה האיומה, פיגועי הטרור, צרות על גבי צרות, דם ישראל שנשפך כמים... ועד ימינו אנו.

וכאן הגיע מרן זצ"ל לשיא, בהיזכרו במאורעות של אותם ימים - המלחמה הקשה בצפון, מלחמת לבנון השנייה, ואז התחיל מרן גאון ישראל לתאר איך ועל מה צריך לבכות בתשעה באב כשקולו חנוק מדמעות. והציבור כולו נסחף אחריו בדמעות...

רבים בוודאי זוכרים זאת, את השיעור הזה ראינו דרך מסכי הליווי, הישיבה בחושך הפילה את המחסומים והבושה, והכל הצטרפו לבכיו של גדול הדור, עיני הכל זלגו דמעות, בכי חרישי נשמע מסביב...

מנהיג הדור, אשר לבו כאולם, שעשרות שנים אוזניו כרויות לשמוע צערן של ישראל, ואשר נושא עשרות בשנים את משא המם, כבר לא יכל לעצור את עצמו מלבכות, בכי שנובע מלבו הטהור, על הגלות המתארכת ועימה המלחמות הקשות, המחלות, האסונות והתאונות, ההרג והשכול...

ופתאים - מסך הליווי כבה ונדם, השיעור הופסק באחת, המסך נכבה, השיעור נעצר, והבכיות נדמו ונשתתקו בפתע. מה קרה?

מדהים! מעולם לא קרה כדבר הזה (כפי שסיפור הנבאים), קצר חשמלי בבית הכנסת "היודים" - הפסיק וקטע באחת את כל שידורי הליווי בארץ ובעולם... וכך בעקבות ההלם ושיבוש המערכת - באה הפוגה ורגיעה, הקצר והתקט - השתיקו את קולות הבכיה, ובאחת נעצרו הדמעות מעיניהם של רבבות יהודים. מעשה שטני? נראה שהבכי הזה יכול היה לחולל גדולות ונצורות.

באותם רגעים נשבים - אי אפשר היה שלא להיזכר במעשה המופלא המובא בגמרא (ב"מ פה), רבינו הקדוש את אליהו הנביא, האם יש בדור צדיקים כדוגמת אבותינו הקדושים - אברהם, יצחק, ויעקב, אשר בכוח תפילותם יכולים להביא את המשיח קודם זמנו? אמרו לו אליהו הנביא: יש כמותם, והם רבי חייא ובניו.

נמצאה ללא רוח חיים, כמה מחריד, "מים אחרונים חובה".

המשיך המשגיח זצ"ל - בלשונו הציורית שהוא, והאברך ישוב לביתו, שקית הטלית והתפילין בידו האחת, ומצרכי המכולת בידו השנייה, בדרכו יסור כדרוך בקודש לתיבת הדואר, וישלוח את העיתון היומני. יעלה ויבוא לביתו, ויסב לשולחן הערוך בטוב טעם, "מנחת חביתין" - לימינו, קערת הסלט - לשמאלו, הפרוסה - בידו, ועיניו לנוכח טעימו בעיתון הפרוש לפניו, מול עיניו תזדקק כותרת הענק: "המשיח הגיעו" - מעניין - נגיסה בפרוסה. כותרת המשנה: "ירושלים כולה מוארת באור יקרות, בית המקדש מאש ירד ממרום, המסגד נעלם כלה היה", את החביתיה רכה מדי, "המונים צוהלים, פקקי תנועה כשערי העיר, מבקשים מהנהגים להמנע מעליה לעיר", הסלט טעים, "ראש הממשלה הכריז: סיימת את התפקיד". מעניין שאין היום נכסרים, איפה השתייה...

הלא תבינו - אמר המשגיח זצ"ל - אם הלב הופך להיות מאובן בפני צרות, הלא יהיה מאובן גם מפני שמחות! "מי שאינו **מתאבל** על ירושלים" - לא יזכה לראות בשמחתה, כי גם אם יהיה שם, יהיה לבו אטום וחסר רגשות, שהרי המאבד את היכולת לחוש שכל של הזולת - מאבד גם את היכולת לשמוח שמחת אמת. ירושלים תגיל ותשיש - והוא לא יראה בכך, לא יוכל להשתתף בשמחה זו - כי קהוה רגשותיו!

החיים השקוקים, תרבות החיכום והניכור, והתקשורת הרוחסת - כל אלו הפכו לקרים ומנוכרים, אדישים, אטומים, וחסרי רגשות, הבה ונזכור אלו יהודים חמים ורגשים היו אבותינו אמונתנו סנינו וסבתותינו, כמה היו ופעמו רגשותיהם. ומלא כל זה נעלם? איך עניינו שריון של קרה, לטעם של כפור על ליבנו? אין זה אלא חלק קטן מתוצאותיה ההרסניות של הטכנולוגיה והתקשורת - הקושרת וכובלת את רגשותיה הטהורים והזכים של הנשמה היהודית. הבה ונשכיל לנתק ולהשליך מליבנו את כבליה המסוכנים, ולברוח מדודותיה הארוכות והחוקות עולם ומלואו, ואז נזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בחיולו, **לראות** ולשמוח במהרה בבניין ירושלים, אמן.

(ע"פ מעיין המועד עמ' רצא)

זוכה ורואה בשמחתה

אמרו חז"ל (תענית ל'): "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ומתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה, שנאמר (ישעיה סו, ז) שָׁמְחוּ זֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהָרָהּ שִׁשָּׁו אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְתְּאָלִים עִלְיָהּ". וכך קיבלו חכמים: שאף על פי שתחית המתים תהיה לאחר בוא הגאולה, מכל מקום אלו שהתאבלו על ירושלים בחייהם - יקומו לתחיה לפני הגאולה כדי שיזכו לראות בשמחתה (ע"י ריטב"א ב"ח"ט ט: ובתענית ל: ונ"ח"ה הרד"ב ח"ג סי' א"ף ט"ט).

אולם לכאורה יש להעיר על הלשון "זוכה ורואה בשמחתה" או "אינו רואה בשמחתה", מה עניין הראיה לכאן? לכאורה היה יותר נכון לומר "זוכה להיות נוכח בשמחתה", ועוד, הבה נתבונן: נניח שיש יהודי שלא התאבל על ירושלים, והיום או מחר יבוא המשיח, האם אותו יהודי לא יראה בגאולה? האם לא יזכה לשמחתה?

הדברים יובנו בס"ד על פי דברים כדורבנות שיצאו מפי קודשו של המשגיח הגה"צ רבי שלמה **וולבה** זצ"ל, (הלוויא וזוכה שהיוו דברים אלו רק בנדר מכל בעלמא):

אברך שב מניח הנכס לביתו לאחר תפילת שחרית, בידו האחת שקית הטלית והתפילין, ובידו השנייה מצרכי המכולת. בדרוכו סר הוא לתיבת הדואר, שולף את העיתון היומני ומעלהו עימו. נוקש בדלת ביתו, ונכנס בברכת "באורח טוב". השולחן נערך לפת שחרית המאירה את העיניים, והוא נוטל ידיו בברכות. יושב ליד השולחן, החביתיה לפניו, הסלט לימינו, והעיתון לשמאלו. בידו האחת פרוסת לחם, ובשנייה עט חביתין". תחילה הוא מעיין - מה שנקרא "ניצול הדמן" - היה חיוב האדם לדעת מה נעשה בעולם (לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם חביתין). תחילה הוא מעיין ברכישת המאורסים (פנס היה יוצאת "בת קול" מכתרת "בת פלוני לפלוני" - היום "העיתון" יוצא מתיבת הדואר ומכריז), משם הוא ממשיך לטור השמאלי, משה - החותן של יהודה - נפטר, אוי כמה חבל, נגיסה בפרוסה. וגם אחד, כהן, לא מוכר, פיסת חביתיה, ולכותרת הראשית, שני חיליים. ברוך דיין האמת, וכפיט סלט, ותאונות הדרכים האלו, אין להם סוף. לגימת שלום יוחר משאר חודשים (הגאון רבי חיים פלאגי ז"ל - מונע לכל חי סי' ס"ב).

אריה שאג - והוא מזל אריה - שאג בחודש אב שהוא חודש, "שהדליק שר גדול" - ראשי תיבות של "ג"ג בבית המקדש, גם הוא ראשי תיבות "שכיבה אור גדול" - והוא אורו של בית המקדש, "מי לא ייזא" - ממיית הדין מאחר שראה שהקב"ה לא נשא פנים אפילו לביתו שהחריבו (הגאון רבי חיים פלאגי ז"ל - מונע לכל חי סי' ס"ד).

משוננס אב - ממעטין בשמחה (תענית כ"ג), והיינו דווקא בדברים של רשות, אבל בעבודת ה' יתברך, בתורה ותיפלה, אדרבה יש לעשותם בשמחה רבה, כי הנהיה מוטבל להתקרב אל המלך (תפילות ס' תתקנא ח"א).

בחודש הזה - יכוון תקון מידת "הוד", ויזהר ביותר לכבד ללומדי תורה, ולרוץ בדבר מצוה, ולהחזיק בכריים כושלים, ולהיות אוהב שלום ורודף שלום יותר משאר חודשים (הגאון רבי חיים פלאגי ז"ל - מונע לכל חי סי' ס"ב).

אריה שאג - והוא מזל אריה - שאג בחודש אב שהוא חודש, "שהדליק שר גדול" - ראשי תיבות של "ג"ג בבית המקדש, גם הוא ראשי תיבות "שכיבה אור גדול" - והוא אורו של בית המקדש, "מי לא ייזא" - ממיית הדין מאחר שראה שהקב"ה לא נשא פנים אפילו לביתו שהחריבו (הגאון רבי חיים פלאגי ז"ל - מונע לכל חי סי' ס"ד).

אמרות מהורות

לאחר שסיימו את אמירת הקינות, היה לוקח את ספר הקינות ומניחו בגניזה, באומרו שבודאי יבנה בית המקדש שנהב זה - ולא יצטרכו יותר לומר קינות (תולדות ויהי יוסף, ח"ב עמ' שצב).

ט"ו באב

יום ט"ו באב - הוא התחלת הארה מן הממשט אשר הוריש בכל שנה בעת בריאת העולם, היינו מראש השנה עד יום הכפורים, והנה יום ט"ו באב הוא התחלת המחשה מן ישראל - שעלו במחשבה להתחנך במלך הכבוד, שהוא יום הנועד ארבעים ימים קודם יצירת הולד כמו שכתבנו לעיל (אות ב) שמכריזין בת פלוני פלוני, והנה יום ההוא - הוא התחלה אשר ה' יתברך רוצה וחפץ להצדיק עם זו יצירתי (ל בני יששכר מאמרי חודש תמוז - אב מאמר ד אות ז).

מיום ט"ו באב - צריך להתכונן לימים הנוראים, בהרגל של ענוות צדק, לדעת שהכל מה' יתברך, ארבעים יום (ככתוב בספרים הקדושים בכל הרגל מדה טובה) עד כ"ה באלול (יום בריאת העולם לר' אליעזר), ואז יכל לזכות לראת שמים שישמח ישראל - עקב.

תשעה באב - בעת שהקב"ה מעניש ח"ו את ישראל - כבר בעת מכן להם את הישועה, ולכן כבר בתשעה באב בעת חרוץ אפס של הקב"ה - נולד המשיח. ואפשר לומר זאת בפסוק "אני הגבר ראה עני בשבט עברתי", בעת שהקב"ה מיסר את ישראל - "בשבט עברתי עני ראה עני" - נראה ונולד המשיח שהוא בבחינת עני ורובק על חמור (הרה"ק רבי אורי מסטרעליסק זצ"ל).

וכתב מהר"ו: דנראה לו ששמע טעם אחר מהרב [האר"י] זצ"ל, כי במנחת ט" באב - נולד המשיח הנקרא מנחם ממש"ל (ראה איכ"ר א, נ"א). ומש"ב ומצאתי דתור, דמהו הטעם לא מיהו חכמים על רבות בנות דאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן המדות, וכו' ויצא מתקונת הבית, וזה מנהג קדום בעיר איטאליא לנשים, וקני שדעתן קצרה וחלושי אמונה - אדרבא חיזוק ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו ח"ו (מרן החיד"א ז"ל - ברבי יוסף סי' תקטס סק"ד).

סיפר כ"ק האדמו"ר מפאפא זצ"ל, שאביו הרה"ק בעל "יודג יעקב", מרוב ציפיותו לגאולה, בכל שנה

שבת חזון - צריך להתאמץ מאד בכוננת התפילות בשבת זו - כי יש בכוחן להעלות את תפילות כל השנה, כי תפילת העני בעת צרות - עושפת על התפילות להעלותן ברצון (הרה"ק רבי אורי מסטרעליסק זצ"ל).

פעם אחת שאלו את הרה"ק בעל "אוהב ישראל" מאפטא זצ"ל, מה לבשל לסודות מלוה מלכה של מוצאי שבת זו? ואמר הרב זצ"ל: שמעולם לא אכל מאכלי חלב בסעודת מלוה מלכה, ולכן שלא לשחט שישחט עוף. ועד שנשחט העוף והוכן ובושל - כמעט והאיר היום. ועקב החום פתחו את החלונות, ובאה ציפור קטנה ועמדה על החלון, ורצו לגרשה. ואמר להם הרב זצ"ל: אל תגרשוהו, כי בה מגולגלת נשמה גדולה, אלא שלא נזהר בסעודת מלוה מלכה, ולכן שלחוהו מן השמים שתראה כמה חשובה סעודה זו - עד שאפילו במוציא שבת "חזון" ואפילו כשהאיר היום - אוכלים בשר (ארי חיים - לביבוי).

איזה מזל!?!

כוונת זדון מכל סוג שהוא - זרות לו לחלוטין, והוא הדין ענינים קטנוניים או אפילו בעלי חשיבות משנית. מטבעו הוא גלוי לב, רחב לב, ולעולם לא יקפח מדעת את הזולת.

הם מגיעים לבגרות נפשית בגיל מוקדם יחסית, ומגלים נכונות והתלהבות להתמודד עם בעיות החיים, בעוד שצעירים בני גילם ילידי מזלות אחרים - מעדיפים עדיין למצות עד תום את היתרונות שמעניק להם גילם.

כל מעשיהם כמעט - נעשים בקנה מידה גדול, ומתוך שיקולים רחבים החורגים מתחום הבעיה העומדת על הפרק. ומאכן נובעת נטייתם הטבעית להיות שלמים עם עצמם ולגלות רחוב לב כלפי הזולת.

יליד מזל זה - מטבע ברייתו מקובל כבר סמא, ומאכן נובעת המרות שהוא מטיל על הסובבים אותו. בכל מקום ובכל מצב - הוא חותר לטוול על עצמו את זכות ההכרעה והטלת מרות.

עם כל תכונותיו הטובות, ישגן גם להיפך: הוא עקשן במיוחד, אוהב להתווכח על עקרונותיו, נוח לבעוט בהיתקלו בדעות המנוגדות לו, קשה מאד להרגיעו בשעת כעסו, אם כי בדרך כלל הוא נוח לבריות, ומצבי רוחו הסוערים נמשכים פרקי זמן קצרים, ומיד הוא שב לעצמו.

ילידי מזל אריה - מצטיינים בכשרון משחק וחקיקו, פייטנות, וכל תפקיד הקשור למנהיגות. שואפים להשיגם גבוהים. נאמנים וחכמים. ומאידך, מאד רגשיים ומניעיים.

התכונות הדומיננטיות אצל בן מזל אריה, הם: כריזמטי, בעל כושר מנהיגות, נדיב, הערכה עצמית מופרזת, אופטימי, מתלהב, ודבק במטרות.

(מתוך הספר "לגלגל המזלות" בהסכמת גדולי ישראל)

את מזל 'אריה' בעולם, ואת חודש 'אב' בשנה, ואת 'כוליא שמאלית' בנפש. עיין שם.

• השבת שכנגד החודש •

כתוב במדרש (תנחומא, ויחי טו), שכל חודש מ"ב חודשים - הוא כנגד אחד מ"ב השבטים, (אך לא כתוב שם מהו הסדר). וכתבו המקובלים, שהסדר הוא לפי סדר הדגלים (שערי אורה שער ה, ופרי צדיק לר"ח כסלו אות ב בשם האר"י ז"ל), ולפי זה, חודש 'אב' - הוא כנגד שבט 'שמעון' (שערי אורה פ"ה), שהוא מכוון כנגד חוש השמיעה (בני יששכר, מאמרי חודש תמוז, מאמר א).

• מזלו של החודש •

כאמור מספר יצירה (פרק ה), מזלו של חודש 'אב' - הוא מזל 'אריה'. ואף שאמרו רבותינו (שבת קנ"ג) "אין מזל לישראל", היינו שישאל על ידי מעשהיה בתורה - הופכים שפיתת המזל לכל אשר יחפצו, אבל על כל פנים בתולדה יש להם מזל (בני יששכר מאמרי חודש שבט מאמר א אות ב).

• קצת על בני מזל 'אריה' •

רוב ילידי מזל אריה - יכולים להתנאות במיזוג תכונות האומר כולו הרמוניה ואיזון: חיצונית אצילית, יכולת נדידה לעורר יראת כבוד עמוקה בלב הזולת, ויכולת לאהוב אהבת אמת וידידות עד עומק הלב. אין פלא שרוב מנהיגי העולם - נמנים על מזל זה.

בן מזל אריה - מצטיין באופן עצמאי, בעוצמה רבה במגעים עם הזולת, ובבטחון עצמי מופלג. שתי תכונות יסוד אלו - הן הבולטות ביותר באופיו.

'אב', "יבוא ברינה" - לעתיד לבוא, כי רבות רעות נעשו בו, ולעתיד לבוא יהיה "נושא אלומותיו" - טובות מרובות (בן אבן חי, ש"א ר"פ דברים).

עוד רמזו בו - 'אב' - ראשי תיבות אדום בבל, שתי הממלכות שהחריבו את בתי מקדשיו בחודש זה (ש"ל"ה, תענית, תורה אור, אות כה).

עוד רמזו בו - 'אב' - ראשי תיבות ארור ברוך, כי חציו הראשון - בבחינת ארור, ומט"ו באב ואילך - בבחינת ברוך (קדושת לוי - ליקוטים לט"ו באב).

• צירוף שם הוי"ה של החודש •

מובא בספרים הקדושים, שלשם הוי"ה ב"ה - יש "ב צירופים, כנגד י"ב חודשי השנה, לכל חודש צירוף אחר (עי' בריקאנטי פר' תצוה ד"ה ועשית, וברגל ישרה מער' י אות ו). והצירוף של חודש 'אב' - הוא הוי"ה, ונרמז בפסוק (שמות ט, א) "הַגֵּה יְדֵי־הָהָהּ הַזֵּה בַמִּקְנֶה" (בני יששכר מאמרי חודש תמוז מאמר א, וע"ש רמזים נפלאים בה).

• האות שכנגד החודש •

כתוב בספר יצירה (פרק ה), שיש י"ב אותיות פשוטות, (דהיינו שלא שייך בהן דגש ורפוי, מלבד שלש אותיות נוספות שלא שייך בהן דגש ורפוי, והם: א' ב' ש', שאינן נקראות אותיות פשוטות, אלא שלש אמות - קהלת יעקב ערך מו), ואלו הן: ה' ו' ז' ח' ט' י' ל' נ' ס' ע' צ' ק'. ובאלו האותיות צר הקב"ה י"ב מזלות בעולם, וי"ב חודשים בשנה, וי"ב מנהיגים בנפש. ובאות ט' - יצר הקב"ה

• שמו של החודש •

בתורה לא נזכרו שמות החודשים, אלא רק בספרים "החודש הראשון" וכו' (רמב"ן, שמות יב, ב). שמות החודשים "ניסן", "אייר", וכו', עלו עמנו מבבל לאחר חורבן הבית הראשון (ירושלמי, פ"א דר"ה ה"ב).

בבניאים שעלו מבבל, מצאנו שהזכירו חלק משמות החודשים, כגון בספר זכריה (א, ז; ב, ט) וזכרו החודשים "שבט" ו"כסלו", וכן בספר עזרא (ו, טו) נזכר חודש "אדר", וכן בספר נחמיה (א, א; ב, א; ג, א; ד, א; ה, א; ו, א; ז, א; ח, א; ט, א) וזכרו החודשים "טבת", "אדר", "ניסן", ו"סיון", (וע"י במפרשים על שמות פ"ב פ"ב, שהאריכו בו). ובוודאי שמות החודשים נתקבלו גם כן מסיני, אלא שהיו בבחינת תורה שבעל פה (בני יששכר, מאמרי חודש ניסן, מאמר א), ויש טעם לכל השמות של החודשים, למה נקרא כך, זה ניסן וזה אייר, וכן כולם (מאמר עינים פר' תרומה).

• מקור השם חודש 'אב' •

ככל התנין לא נזכר כלל חודש 'אב'. שם זה נזכר לראשונה במשנה מסכת ראש השנה (דף נ"ח ע"א), ורבים נוהגים לכנותו 'מנחם-אב' (עי' בס' מנחה לוח השנה פ"ב סמ"ה).

• הטעם שנקרא חודש 'אב' •

'אב' - נקרא בשם א', לרמז מה שנאמר בתהלים (קכז, ה): "הזורעים במעשה, ברינה יקצורו" - הבוכים בט' באב, ברינה יקצורו לעתיד לבוא. "הלוח ילך ובכה" - בט' באב, "בא יבוא ברינה" - 'בא' בהיפוך אותיות הוא

הלכות ומעשים

♦ דיני תשעת הימים ושבוע שחל בו ♦

יש דברים שנהגו בהם איסור כבר מי"ז בתמוז, כגון שמיעת שירים, ברכת שהחינו, נישואין והספורת - לאשכנזים. וכבר נבארו בגליון החודש תמוז. כאן הזכרנו רק את הדינים הנהיגים מר"ח אב עד התענית, וכן את הדינים העיקריים של תשעה באב.

וזאת למודעי - כי אף שקיצרנו בציון מקורות ההלכה, מכל מקום כל פרט בהלכות שהזכרנו - מקורו טהור בספרי הפוסקים, והמעצין במקורות שציינו, ובפרט בספרי מרן הראש"ל זצ"ל, ימצא מקורו של כל דין ופרט.

מיעוט בשמחה

א. משנכנס אב - ממעטין בשמחה, ולכן יהודי שיש לו משפט עם גוי - ישתדל לדחות משפטו עד ר"ח אלול, ולפחות עד לאחר י' באב (ש"ע סי' תקנ"א ס"א, משני"ב סק"ב, כ"ח סק"ג, וחזו"ע עמ' קסד).

משא ומתן

ב. ממעטים במשא ומתן של שמחה, כגון קניית צרכי חופה, או קניית תכשיטים למשודכתו. וכן קניית כלי כסף וכלי זהב, או קניית מכונת חדרה (שלא לצרכי פרנסה). וכן כל כיוצא בזה דברים הגורמים לו שמחה. ואם נודמנו לו דברים אלו בזול, ואם ימתין עד לאחר ט' באב יתייקר מחירם, או שלא ימצא דברים אלו לאחר ט' באב - מותר לקנותם. וכל האיסור הוא דוקא במשא ומתן של שמחה, אבל שאל משא ומתן - לא נהגו למעט (ש"ע סי' ס"ב, משני"ב סק"א יא ושניה' שם, כ"ח סק"א, פ"ח אות יא, וחזו"ע עמ' קסד).

קניית ותיקון בגדים

ג. בגדים חדשים או מנעלים חדשים - אסור לעשותם ואסור לקנותם בימים אלו, ואפילו כשכוונתו ללבושם אחר ט' באב - אסור. ומכל מקום אם לא ימצא לקנותם אחר ט' באב, או שיתייקר מחירם, מותר לקנותם. וכן אם נקרעו מנעליו ואין לו מנעלים אחרים - רשאי לקנות בימים אלו. ובגדים ישנים שנקרעו - מותר לתקנם בימים אלו. וכן מותר לתפור כפתור שנפל מהבגד (ש"ע ורמ"א ס"ז, משני"ב וכה"ח שם, אור"ח ח"ג פכ"ו, וחזו"ע עמ' קס"ג ועמ' ק"ד).

וכל שכן שמותר לאכול בשר בשבת, ואסור להחמיר בזה. ובבשר דגים - לא נהגו איסור כלל. וכן אבקת מרק עוף אפילו בשרי - מותר. וכן נקניק פרווה וכדומה - מותר (ש"ע ורמ"א ס"ט-י"א, משני"ב כ"ח פ"ס"ח וש"א שם, וחזו"ע עמ' קסט והלאה ועמ' קנ"ו).

שתיית יין

ח. נוהגים שלא לשתות יין בימים אלו. ואף מיץ ענבים בכלל האיסור. אבל שכר או בירה וכדומה - מותר. ויין של הבדלה - מותר. והאשכנזים מחמירים גם ביין של הבדלה, ונותנים לקטן לשתות, ואם אין קטן - שותה בעצמו. ובסעודות מצוה - מותר לשתות יין. ומותר לאכול עוגות ועוגות מצורב בהם יין - כל שלא מורגש בהם טעם היין. [והרבה ספרדים לא נהגו להחמיר בשתיית יין בתשעת הימים, אלא רק בסעודה המפסקת] (ש"ע ורמ"א ס"ט וס"י, והאחרונים ה"כ, וחזו"ע עמ' קעג והלאה).

רחיצה וטבילה

ט. מנהג בני אשכנז לאסור רחיצת הגוף מראש חודש אב עד לאחר ט' באב, בין במים חמים ובין במים קרים. אבל הספרדים נהגו איסור ברחיצה רק בשבוע שחל בו ט' באב ורק במים חמים, אבל במים קרים מותר אפילו עם סבון. ובמקומותינו שהחום כבד - באב בני אשכנז רשאים להקל לרחוץ בצונן אפילו בשבוע שחל בו ט' באב, וכל שכן מי שנמצא בחברת אנשים שיש בזה ענין של כבוד הבריות. וצונן - לאו דוקא, אלא אפילו אם פותח מעט את ברו המים החמים כדי לשבור את קרירות המים - מותר. ולצורך ל"ט - מותר לרחוץ ולהפוך בחמין אף בשבוע שחל בו ט' באב. וכן נשים שקשה להם לרחוץ בצונן - רשאיות לרחוץ בחמין כדי שלא יתגנו על בעליהן. וכן ילידים בחמין - מותרים לרחוץ בחמין אף בשבוע שחל בו. וכן לצורך רפואה - מותר. והוא הדין שמותר לטבול במקוה טהרה כדי להתפלל וללמוד בקדושה, ואם קשה לו לטבול בצונן - רשאי לטבול בחמין כיון שאין זה

רחיצה של תענוג (ש"ע ורמ"א ס"ט), משניב כה"ח פס"ת ושי"א שם, וחזו"ע עמ' רלח והלאה).

כיבוס וניהוץ

י. מנהג בני אשכנז לאסור כיבוס וגיהוץ הבגדים וכן שלא ללבוש בגדים מכובסים, מראש חודש אב עד לאחר ט' באב. אבל הספרדים נוהגים בזה רק בשבוע שחל בו ט' באב. (הושנה שחל ט' באב בשבת - אין נוהגים דיני "שבוע שחל בו" לספרדים, וכדלהלן הלכה ד). ולכן עצת טובה שייכן מראש כל הבגדים הנצרכים לו, וילבשם קודם זמן האיטור לזמן מה, ויכול ללבוש אפילו כמה בגדים זה על זה, ועל ידי זה יוכל ללבושם בתשעת הימים - ששוב אינם נחשבים לבגדים מכובסים. ואם לא הכין הבגדים - יכול להניחם שעה אחת על גבי קרקע, ואחר כך יוכל ללבושם - ששוב אינם נחשבים למכובסים. אמנם בגדי הזיעה הסמוכים לבשר, כמו גופים לבנים וגרביים - מותר להחליפם כדרכו. וגם בזה נכון שיכיינס כאמור. ומותר להשתמש במגבות מכובסות. ולצורך מצוה מותר לכבס ולהניח אף בשבוע שחל בו. וכן בגדי ילדים קטנים שמתלכלכים תדיר - מותר לכבסם (ש"ע ורמ"א ס"ג וס"ד, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' רכו והלאה).

תספורת

יא. מנהג הספרדים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב. (הושנה שחל ט' באב בשבת - אין נוהגים דיני "שבוע שחל בו" לספרדים, וכדלהלן הלכה ד). ויש שמחמירים בזה מר"ח. ובני אשכנז נהגו בזה איסור כבר מ"ז בתמוז (ש"ע ורמ"א ס"ג וס"ד, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' קנה ועמ' ריח).

• דינים מיוחדים השייכים כשחל ט' באב בשבת •

רחיצה בערב שבת - ר"ח אב

יב. גם בני אשכנז שנוהגים איסור ברחיצה במים חמים החל מראש חודש אב, מותרים בערב שבת זו (ר"ח אב) לרחוץ כל גופם בחמין אפילו עם סבון לכבוד שבת, ובפרט מי שרגיל לרחוץ כל ערב שבת (חיי אדם כולל קלג סעי' יט, משניב ס"י תקנא ס"ק פט, הליכות שלמה עמ' תכח, פס"ת אות נא, ועוד). וכן מותרים לטבול במקוה אפילו במים חמים לכבוד שבת (פס"ת אות נא).

בגדי שבת - בער"ש ר"ח אב

יג. אף למנהג קצת מבני אשכנז שאינם לובשים בגדי שבת בשבת חזון, מכל מקום בערב שבת זו (ר"ח אב) - לובשים בגדי שבת כרגיל (שער הציון ס"י תקנא ס"ק מז).

• שבוע שחל בו ט' באב •

שבוע שחל בו - לספרדים

יד. השנה שחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, לדין הספרדים לא נוהגים דיני "שבוע שחל בו" כלל, ולפיכך מותרים ברחיצה כרגיל בכל השבוע שלפניו, וכן מותרים לכבס ולהניח וללבוש בגדים מכובסים, וכן מותרים להסתפר ולהתגלח בכל השבוע שלפניו, אלא שנכון להחמיר שלא להסתפר ולהתגלח ביום ששי - ערב שבת חזון, והמיקל אף בזה - אין מוחזין בידו (ש"ע ס"י תקנא ס"ד, מל"ח ס"י אות כה, בא"ח ש"א פ"ר דברים ה"ב, וחזו"ע עמ' רכד). ולבני אשכנז אין נפקא מינה בכל זה, שהרי בלא הכי הם נוהגים איסור ברחיצה וכיבוס כבר מר"ח, ובתספורת המה נוהגים איסור כבר מ"ז בתמוז.

• יום ששי - ערב שבת חזון •

רחיצה וטבילה

טו. בערב שבת חזון, למנהג הספרדים מותר לרחוץ כל גופו כרגיל אפילו בחמין ואפילו עם סבון, וכן מותר לטבול במקוה אפילו במים חמים (שול"ת יבוע אומר ח"ה תא"ח ס"י מא, שול"ת יחיה דעת ח"א ס"י לח, חזון עובדיה עמ' רלח, ומאמר מרדכי פכ"ה הפ"ח). ולמנהג האשכנזים אסור לרחוץ כל גופו בחמין בערב שבת זו, אלא מותר רק לחפוף ראשו ולרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, ודוק כשרגיל לרחוץ כל ערב שבת (משניב ס"י תקנא ס"ק צו), אולם אם הזיעה הרבה - רשאי לרחוץ כל גופו כפושרים לכבוד שבת אפילו עם סבון (כמבואר לעיל הלכה ט). וכמו כן למנהג האשכנזים אסור לטבול

בערב שבת זו בחמין, אלא רק בצונן מותר (משניב ס"ק צה ושעה"צ ס"ח צח).

בגדי שבת

טז. כבר פשט המנהג בין אצל הספרדים ובין אצל האשכנזים ללבוש בגדי שבת כרגיל (משניב ס"י תקנא ס"ק יב) בשם החכם צבי והגר"א, חיי אדם כולל קלג סעי' כא, כף החיים ס"י תקנא ס"ק יג, מועדים ומונים ח"ה ס"י שמג וחי' ס"י רנו, אשירי האיש ח"ג עמ' תעה, הליכות שלמה עמ' תמב, פס"ת ס"י תקנא אות ד, וחזו"ע עמ' רז).

פרוכת ומפות

יז. במקומות שנוהגים להחליף הפרוכת של ארון הקודש כל ערב שבת - לפרוכת של שבת, אף בערב שבת זו לחליפו לפרוכת של שבת. וכן פורסים מפות על השלחנות בבית הנכנסת כמו בכל שבת (הגר"ש דבליצקי בדיני ט"ב שחל ביום א' סעי' ח, ופסקי תשובות ס"י תקנא אות ד).

• שבת - ט' באב •

תפילות שבת

יח. מתפללים תפילות שבת כרגיל, ואין משנים בניגונים כלל, שאסור להראות בשבת שום סימן לאבילות, ולכן מנגנים הלכה דודי ושאר קטעי התפילה - כמו בכל שבת, ואין אומרים פסוק "איכה אשא לבדי" בניגון איכה, וכן מנגנים את ההפטרה בניגון הרגיל ולא בניגון של קינות (כף החיים ס"י תקנא ס"ק יד, שול"ת דברי יציב ח"ב ס"י רמא אות ג, שול"ת רבנות אפרים ח"ב ס"י צא, פסקי תשובות ס"י תקנא אות ד, וחזון עובדיה עמ' קנה-קנו).

סעודות שבת

יט. אוכלים סעודות שבת כרגיל, כולל אכילת בשר ושתיית יין, ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו, והנמנע מכך משום אבילות - עבירה היא בידו (ש"ע ס"י תקנא ס"י, משניב ס"י כג, כה"ח ס"ק יג, ועוד). ומזמרים זמירות שבת כרגיל, ואפילו שאינו רגיל לזמר כל שבת - מותר (שול"ת אור לציון ח"ג פכ"ח ס"ד, שול"ת אגרות משה אורח ח"ה ס"י קיב, פסקי תשובות ס"י תקנא אות ט, ועוד).

דברים שבצינעא

כ. למנהג הספרדים לא נוהגים בשבת זו שום מנהג של אבילות - אף לא דברים שבצינעא, ולכן מותר בתשעה"מ, וכן מותר לרחוץ ידיו במים חמים (ש"ע ס"י תקנא ס"י ט, כה"ח ס"ק פ"ג, וחזו"ע עמ' דש, ומ"ש באור לציון ח"ג פכ"ח ס"י ז - שטוב להחמיר ולהמנע מכך, לאו מר בריה דרבנא חתים עלה). אולם למנהג האשכנזים אסור בתשעה"מ בשבת זו, אלא אם כן הוא ל"ט או יוצא לדרך או בא מן הדרך - שאז מותר גם לדידהו (משניב ס"ק יב ושעה"צ ס"ק מז, כה"ח ס"ק פח, פס"ת הערה 79, וחזו"ע עמ' דש-שו, ועוד רביס), וכן אם הוא עדיין בחור, או שיצור תוקפו - מותר, ואין להחמיר בזה (כף החיים ס"ק פט, ופסקי תשובות הערה 79). ויש אומרים שלמנהג האשכנזים יש לאסור לרחוץ ידיו בחמין או לטווח סיכה של תענוג בשבת זו (מקור"ח ס"י תקנא, משניב ס"ק לט, ועוד), ויש מקילים בזה גם לאשכנזים (כה"ח ס"ק פז, ועוד), ולכן יש להקל בזה במקום צורך (בירור הלכה ס"י תקנא עמ' רחצ).

לימוד תורה

כא. מותר לעסוק בתורה בשבת זו כדרכו, בכל מקום שלבו חפץ, אפילו לאחר חצות היום, (וא"צ ללמוד דוקא בדברים הרעים), ואין צריך לפסוק מלימודו אלא קודם השקיעה מעט (משניב ס"י תקנא ס"ק יא, בא"ח ש"א פ"ר דברים ה"ח, הל"ש עמ' תלח, וחזו"ע עמ' רמא, ועוד).

טיוח

כב. לא יטייל אדם בשבת זו (רמ"א ס"ס תקנא, ברכ"י ס"ק יא, שעי"ת ס"ק יא, כה"ח ס"ק יב, וחזו"ע עמ' שלג בהערה).

תפילת מנחה

כג. נוהגים להקדים תפילת המנחה בשבת זו, כדי שיוכלו לסיים סעודתם קודם כניסת הצום (ספר ט' באב שחל ביום ראשון לה"צ כהן פ"ו ס"ב, ומאמר מרדכי פכ"ה ה"ד), ואין אומרים "צדקתך" במנחה של שבת זו (ש"ע ס"י תקנא ס"א, ורמ"א ס"י תקנא ס"ב).

סעודה שלישית

כד. אף על פי שב"סעודה המפסקת" אסור לאכול שני תבשילין ואסור לאכול בכל הלשונות יין, מכל מקום כשחל תשעה באב בשבת - לא נוהגים שום מנהג של אבילות, ואוכלים בשר ושותים יין, ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו (ש"ע

ס"י תקנא ס"ו). ומותר לאכול ולשתות כאוות נפשו, אף על פי שכל כוונתו כדי להקל עליו את הצום, אך לא יאמר בפיו שאוכל בשביל הצום (ספר ט' באב שחל ביום ראשון לה"צ כהן פ"ו ס"ב, ופס"ת ס"י תקנא הערה 13).

כה. מותר לשיר שירי שבת בסעודה זו, ואף מי שאינו רגיל לשיר בכל שבת - מותר (שול"ת אג"מ אורח ח"ד ס"י קיב, פס"ת ס"י תקנא אות ט, וחזו"ע עמ' רסו בהערה). ואם רגיל לאכול סעודה שלישית עם חברים, מותר לעשות כן אף בשבת זו (משניב ס"י תקנא ס"ק כג, ברכ"י ס"ק יד, שיע"ת ס"ק יא, כה"ח ס"ק נב). וכשאכלו שלשה ביחד - עושים "זימון" לאחר הסעודה (משניב ס"ק כג, כה"ח ס"ק נא, וחזו"ע עמ' רסו בהערה, ועוד).

כו. אדם שנוהג להקל לקחת כדורי ויטמינים בשבת, רשאי ליקח בשבת זו כדורי "קל-צום", ואין לחוש בזה משום מכין משבת לחול (שול"ת מעין אומר ח"ג עמ' קכה).

כז. צריך להפסיק האכילה ושתיה מבעוד יום, דהיינו מעט קודם שקיעת החמה (רמ"א ס"י תקנא ס"י, משניב ס"ק כד ובשעה"צ ס"ק כב, כה"ח ס"ק נז), ולכן יפסיק האכילה ושתיה כמה דקות קודם השקיעה (חזו"ע עמ' רסו, ודרכי הלכה עמ' תיד). ומזמן זה נאסר גם בכל הדברים שהם ב"ש ובאל תעשה", כמו רחיצה, סיכה, לימוד תורה, וכדומה. אבל דברים שהם ב"קום ועשה", כמו חליצת המנעלים והחלפת הבגדים, אסור לעשותם עד צאת השבת (מאמר"ר פכ"ה ה"ז).

• מוצאי שבת - ליל התענית •

הכנה לצורך הלילה

כח. אסור לחלוץ המנעלים ולהחליף הבגדים לפני צאת השבת (רמ"א ס"י תקנא ס"ב, משניב ס"ק יב, ועוד). וכן אסור להביא את נעלי הברד או ספר הקינות לבית הנכנסת לפני צאת השבת, משום איסור הכנה משבת לחול, וכמו כן אסור להסיר את הספסלים בבית הנכנסת ולפרוס מחצלאות או שטיחים לצורך המתפללים (הל"ש עמ' תמג, פס"ת ס"י תקנא הערה 13, וחזו"ע עמ' שלג). ולכן הדרך הנכונה היא, שיקבעו את תפילת ערבית כארבעים דקות לאחר שקיעת החמה, וימתין כל אחד בביתו עד לאחר "צאת הכוכבים" ותוספת מחול על הקודש (כעשרים וחמש דקות לאחר השקיעה), ואז יאמר "לילה המבדיל בין קודש לחול", ויחלוץ מנעליו, ויחליף בגדי השבת וילבש בגדי חול שלבש קודם השבת (כי אסור ללבוש בגד מכובס), ואחר כך ילך לבית הנכנסת (שול"ת שבט הלוי ח"ז ס"י עז אות א, שול"ת יחיה דעת ח"ה ס"י לח, וחזו"ע סוף עמ' שלה, זה השלחן ח"ב בהערות לאור"ח ס"י תקנא, ס"י ט"ב שחל בשבת פ"ז ה"ב, מאמר"ר פכ"ה ה"ח, ועוד).

הברלה בתפילה

כט. אין מבדילים על הכוס במוצאי שבת זו, אלא מבדיל בתפילה באמירת "אתה חוננתנו". ואם שכח ולא אמר "אתה חוננתנו" - אינו חוזר. אך יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (אם לא אמר כן לפני ערבית) (ש"ע ס"י תקנא, רמ"א ס"י תקנא ס"א, משניב ס"י תקנא ס"ב, ס"י ט"ב שחל בשבת פ"ז ה"ט, ושי"א). ונשים שאינן מתפללות או ששכחו לומר "אתה חוננתנו" בתפילה, צריך להזהירן שלא יעשו שום מלאכה עד שיאמרו "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (משניב שם, כה"ח ס"ק יא, ושי"א).

בורא מאורי האש

ל. לאחר תפילת ערבית קודם שיתחילו קריאת מגילת "איכה", ידליק הש"ץ נר ויברך ברכת "בורא מאורי האש" בקול רם, ויכוין להוציא את כל הציבור ידי חובה (ש"ע ס"י תקנא, משניב ס"ק יא, וחזו"ע עמ' שמח). ואין מברכים על הבשמים כלל (ש"ע משניב וכה"ח שם, וחזו"ע עמ' שלט).

לא. גם הנשים צריכות לברך על הנר ברכת "בורא מאורי האש" (מכבואר בש"ע ס"י רצו ס"ח, ובמשניב שם ס"ק יא, ובחזו"ע עמ' שמג). ולכן נשים שאינן באות לבית הנכנסת, למנהג האשכנזים לא ייצא הבעל ידי חובה בכרכה שמברכים בבית הנכנסת, וכשיחזור לביתו יברך "בורא מאורי האש" ויוציא גם את אשתו ובנותיו. ואם יצא כבר בבית הנכנסת, תברכה הנשים לעצמן (בה"ל ס"י רצו ד"ה לא יבדילו, פס"ת ס"י תקנא אות א, הל"ש עמ' תמה). ולמנהג הספרדים אם אין הנשים באות לבית הנכנסת, מברכות לעצמן בביתן (חזו"ע עמ' מג).

או לשמוע חדשות בט' באב, אלא שנכון להחמיר בזה (ש"ע סי' תקנד ס"א והלאה, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' שח והלאה).

טלית ותפילין

מג. מנהג רוב הספרדים בארץ ישראל להניח טלית ותפילין ביום תשעה באב כמו בכל יום. ומנהג בני אשכנז [וחלק מהספרדים] שלא מניחים בשחרית אלא רק במנחה. וספרדי שמתפלל בבית כנסת שאינם מניחים בשחרית, יניח בביתו קודם שילך לבית הכנסת ויקרא בהם קריאת שמע, ואחר כך ילך לבית הכנסת ויתפלל עמהם בלי טלית ותפילין. ואשכנזי שמתפלל שחרית עם ספרדים שמניחים תפילין – חייב להניח עמהם ולא יפרוש מן הציבור. וכן הדין במנחה, שאם מתפלל בבית הכנסת שמניחים – יניח עמהם אפילו אם הניח כבר בשחרית. והנהגים להניח בכל יום גם תפילין של רבינו תם – אף בתשעה באב צריכים להניחם (ש"ע סי' לח ס"ו וסי' תקנה ס"א, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' שסו והלאה).

מיעוט תענוג

מד. צריך אדם למעט מכבודו ומהנאתו בתשעה באב עד כמה שאפשר. ומליל תשעה באב עד חצות היום שלו – נוהגים לישוב על הקרקע בהפסק בגד וכדומה. וכל שהוא נמוך משלשה טפחים [24 ס"מ] – נחשב כקרקע. וכשנוסע ברכב או באוטובוס – רשאי לישוב כדרכו. וכן אין להריח בשמים בתשעה באב. ומי שמוכרח לעשן – יעשן בצינעא. וכן מי שיכול לצער עצמו בענין משכבו – נכון שיעשה כן, שאם רגיל לישן על ב' כרים – ישן על אחד, ויניח אבן קטנה תחת מראשותיו. אבל מי שאי אפשר לו לשנות בענין משכבו, כגון שהוא אדם חלוש, או שלא יוכל להרדם אם ישנה, או נשים מעוברות – אין צריך להחמיר בזה (ש"ע ורמ"א סי' תקנה ס"ב, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' שס).
• דינים הנוהגים במוצאי התענית •
נטילת ידים

מו. ראוי ונכון ליטול ידיו במוצאי התענית נטילה גמורה, הואיל ובתענית לא נטל אלא עד פרקי האצבעות (ב"ח ש"א פר' דברים הכ"ח, שו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' קנה, ועוד). ואם מתפללים ערבית מבעוד יום – יטול לאחר התפילה, אחר צאת הכוכבים (כיון שלפני כן – עדיין אסור ברחיצה) (פסקי תשובות סי' תקנה הערה 66).

ברכת לבנה

מז. מברכים ברכת הלבנה במוצאי התענית, ויזוהר לברכה בשמחה ובנחת, וטוב שלפני כן יעשו הברכה בבית הכנסת ויטעמו איזה דבר, ואחר כך יברכו ברכת הלבנה (רמ"א סי' תקנט ס"ח, בא"ח ש"א פר' דברים הכ"ח, משניב סי' תכו ס"ק יא, הל"ש עמ' תכ, וחזו"ע עמ' תי).

הכדלה

מח. בבואו לביתו – יבדיל על היין בלבד, דהיינו ברכת הגפן וברכת המבדיל בלבד. ואם כבר שמע הברכה בבית הכנסת, ואינו צריך להוציא אף אדם בביתו, אינו חוזר להבדיל (ש"ע סי' תקנ, ואחרונים שם).

בשר ויין, רחיצה, כיבוס, תספורת, שירים

מט. השנה שהתענית דחוי, לדין הספרדים מותר לאכול בשר ולשתות יין מיד במוצאי התענית, וכן מותרים בכל שאר הדברים, כרחיצה, כיבוס, תספורת, שמיעת שירים, וכדו'. אבל לאשכנזים – אסורים בבשר ויין עד הבוקר שלמחרת, אבל בשאר כל הדברים – מותרים מיד במוצאי התענית (רמ"א סי' תקנ"א, משניב ושה"ש עמ' שם, כ"ח ושי"א שם, וחזו"ע עמ' תטו).

לנישואיה – מותרת לרחוץ פניה וכן לטוץ, כדי שלא תתגנה על בעלה (ש"ע סי' תקנד ס"ז והלאה, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' רצ והלאה).

סיכה

לז. אסור לטוץ גופו בתשעה באב בשמן או בקרם וכיוצא בזה, ואפילו אבר אחד אסור לטוץ. ולא אסור אלא סיכה של תענוג, אבל להעביר את הזוהמה או לרפואה – מותר, ולכן מותר להתזיז מי בושם על הגוף כשביל להעביר את ריח הזויעה, (אבל אם כל כוונתו רק להתענג על הריח הטוב – אסור). וכן מי שיש לו חטטין בראשו – סך כדרכו ואינו חושש (ש"ע סי' תקנד ס"ח, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' רכז ועמ' שלט).

נעילת הסנדל

לח. נעילת הסנדל – אסורה בתשעה באב, ודוקא סנדל או מנעל של עור, אבל של שאר מינים – מותר אפילו הם נוחים ודומים לשל עור. ומותר לשבת על כרית מעור, או ללבוש בגד מעור, שלא אסור חכמים אלא נעילת הסנדל של עור בלבד. ומברכים ברכת 'שעשה לי כל צרכי' בשם ומלכות גם בתשעה באב וביה"כ, לפי שברכות אלו נתקנו על מנהגו של עולם (ש"ע סי' תקנד ס"ט, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' רצה והלאה).

תשמיש המטה

לט. תשמיש המטה – אסור בתשעה באב ואפילו בל"ט ודוחהו למוצאי ט"ב. ואסורים לישן יחד באותה מטה. וכן יש להחמיר בחו"ג. אבל מותר להושיט חפץ מידו לידה, וכן בשאר דיני הרחקות – א"צ להחמיר (ש"ע סי' תקנד ס"ח, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' דש והלאה).

שאלת שלום

מ. שאלת שלום – אסורה בתשעה באב, ואם עם הארץ אמר לו "שלום" – משיב לו "שלום" בשפה רפה ובכבוד ראש. ומעיקר הדין מותר לומר "בוקר טוב", אלא שטוב להחמיר בזה. ואין לשלוח מתנה לחבירו בתשעה באב – שגם זה נחשב לשאלת שלום, אבל לעני מותר לשלוח. ואסור לטייל בתשעה באב – כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש (ש"ע סי' תקנד ס"ט וסכ"א, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' שח והלאה).

מלאכה

מא. המנהג פשוט שלא לעשות מלאכה ביום תשעה באב, (אבל בליל ט' באב – מותר), וכל הנושה בו מלאכה – אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה. ומלאכת דבר האבד – מותרת כמו בחול המועד. וחנות מכולת – מותר למכור כדרכו. ונוהגים שלא להכין ולבשל את המאכלים למוצאי הצום עד לאחר חצות היום (ש"ע סי' תקנד סכ"ב והלאה, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' שיש והלאה).

לימוד תורה

מב. אסור ללמוד תורה בתשעה באב, מפני שלמוד התורה משמח לב האדם, ואפילו על ידי הרהור – אסור. וכן לא יקרא 'חק לישראל' או 'תהלים', (ואם אינו יודע לקרוא בדברים אחרים אלא רק תהלים, או שרצה לקרוא תהלים להפאת חולה מסויים – יש להתיר). אבל מותר לקרוא באיוב, ובדברים הרעים שבירימיה (ומדלג פסוקי נחמה שביניהם), ומגילת איכה, ואגדות החורבן, ופרק ואלו מגלחין, והלכות אבלות. ומותר ללמוד כל אלו עם מפרשים – כדי להבין העניין לאשורו, אבל לא יעמיק חקר בקושיות ותירוצים כדי לחפש חידושים, ואם נתחדש לו בדרך לימודו – מעלה על הכתב ואינו חושש. וכן מותר לקרוא ספרי מוסר וסיפורי צדיקים. וחייב לימוד התורה שייך גם בתשעה באב בדברים המתורים. ומעיקר הדין מותר לקרוא עתן

לב. מי ששכח לברך ברכת "בורא מאורי האש" קודם קריאת מגילת "איכה", רשאי לברך כל הלילה עד עלות השחר (משניב סי' תקנו סק"א, כ"ח סק"ג, מאמ"ר פכ"ח ה"ז, ושי"א). ואם עבר כל הלילה, לא יברך ביום, ואף בהבדלה שעושה במוצאי התענית – לא יברך "בורא מאורי האש", לפי שאין מברכין על הנר אלא במוצאי שבת, שאז הוא זמן תחילת ברייתו (משניב סק"ד, כ"ח סק"ג וסק"י, ושי"א).

לג. חולה האוכל בתשעה באב, צריך להבדיל על הכוס לפני אכילתו, ויעשה ההבדלה כשצריך לאכול ולא מיד במוצאי שבת. דהיינו, אם צריך לאכול רק ביום, יברך בלילה על הנר בלבד "בורא מאורי האש", וביום לפני שאוכל יבדיל על הכוס, ויברך ברכת הגפן וברכת המבדיל בלבד, וישתה מלוא לוגמיו, (ואם קשה עליו לשתות היין, יטעם מעט, ויתן לקטן לשתות כמלא לוגמיו). ואם צריך לאכול בלילה, לא יברך על הנר בבית הכנסת, אלא כשמבדיל לפני אכילתו – יברך על היין והנר והמבדיל, ואינו מברך על הבשמים. ויכול להוציא בהבדלה זו את כל בני ביתו (פס"ת סי' תקנו אות ד, חזו"ע עמ' שמת, ושי"א). וכן נשים מעוברות או מניקות שאוכלות בתשעה באב – צריכות להבדיל לפני אכילתן (שו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קכט, שו"ת א"ת נדברו ח"ו סי' נג אות ד, חזו"ע עמ' שבע, ופס"ת סי' תקנו אות ד). וכן קטנים שהגיעו לחינוך – יש להנכם להבדיל לפני אכילתן (שו"ת מהרי"ל דיסקין ק"א סי' ה, אות עב, שו"ת דברי יציב א"ח ח"ב סי' רג, שו"ת שבת הלוי ח"ו סי' עז, וחזו"ע עמ' שגב).

דינים הנוהגים בתשעה באב

לד. תשעה באב – אסור באכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה, שאלת שלום, מלאכה, לימוד תורה, ועוד. ואין הברכה בכל אלו בין איש לאשה. ונבאר דיניהם בקצה:

אכילה, שתייה, עישון

לה. אסור לאכול או לשתות בתשעה באב אפילו כל שהוא. ואם שכח ויברך בתענית על מאכל או משקה – יטעם ממנו משהו ממש כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. ומי שרגיל לשתוף פיו או לצחצח שיניו כל בוקר, ואם לא ישתוף או יצחצח בתענית יהיה לו צער גדול – רשאי לצחצח שיניו או לשתוף פיו, רק שיהיה לכוף ראשו למטה כדי שלא יבלע מן המים כלל. ואדם שנוטל כדורים בקביעות, או מי שאחזו כאב ראש בתענית – מותר לו לבלוע את הכדורים בלי מים, ואם יש בהם טעם שהחין נהנה מהם – יטעם בניילון נצמד ויבלעם. ואם אי אפשר לו לבלועם מלי מים – ישאל לחכם כיצד יעשה. והרגיל בעישון – רשאי לעשן בצינעא (ש"ע סי' תקנ"ו וסי' תקסז, ואחרונים שם, וחזו"ע עמ' רעט והלאה).

רחיצה

לו. רחיצה – אסורה בתשעה באב בין במים חמים ובין במים קרים, ואפילו להושיט אצבעו במים – אסור. וכל האיסור הוא דוקא ברחיצה של תענוג, אבל רחיצה שאינה של תענוג, כגון שנתלכלכה ידו – מותר. אבל לא ישתוף כל היד, אלא רק את המקום המלוכלך. וכן מותר לנשים לשתוף את המאכלים להכינם למוצאי הצום. וכשנוטל ידיו בבוקר או כשיוצא מבית הכסא – נוטל רק עד סוף קשרי אצבעותיו. והנה הנושא כפוי – נוטל ידיו כרגיל עד סוף הפרק. ומי שרגיל לשתוף פניו כל בוקר ואם לא ישתוף בתשעה באב לא תהא דעתו מיושבת עליו – מותר לשתוף פניו, אבל אם אינו מוכרח כל כך – לא ישתוף. ואם יש לו לפלוף בעיניו – מותר לרחוץ את המקום המלוכלך בלבד. וכלה שהיא בתוך ל' יום

סת"ם למהדרין
כל סוגי הסת"ם (ספרי תורה, תפילין, מחזות, מגילות, פייסום הקטורת, ועוד).
כל סוגי הכתבים (ספרדי, אשכנזי, חב"ד).
בדיקות של תפילין ומחזות.
שיפוץ וחינוך בתי התפילין והרצועות.
להזמנות: 052-7142437 (יעקב ראש)

העלון מוקדש להצלחה:
חני חנינה בת דליה וכל יוצאי הצליחה לעילוי נשמת:
מנחם הראש"ל הגאון רבי מרדכי צמח בן מוץ טוב וצ"ל, הגאון רבי יעקב חי בן מרגלית וצ"ל, רחל בת מרים, נוריה נורית בת עזריה, אכרה בן שרה, נתנאל בן שמחה, עזיזה בת צמחה, שלמה בן סלחה, חנינה בת חביבה, יוסף בן רות, אמה בת שושנה, ר' יחיאל מיכל בן מרים, אור בן נעמה, ולעילוי נשמות כל מתי עם ישראל